

SUT¹

มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสุรนารี

สื่อชุมชน : วิทยุชุมชนและโทรทัศน์ชุมชน

เสาหลักที่สามของพลเมืองต้นตัวและความหลากหลาย
ภายในระบบนิเวศสื่อที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

รองศาสตราจารย์ ดร.วีรพงษ์ พลนิกรกิจ
สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม

สื่อชุมชน : วิทยุชุมชนและ โทรทัศน์ชุมชน

เสาหลักที่สามของพลเมืองตื่นตัวและความหลากหลาย
ภายในระบบนิเวศสื่อที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

Community media: Community radio and
community television

The third pillar of active citizen and diversity
within the ever-changing media ecosystem

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

หนังสือเล่มนี้มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างเพื่อแปลภาษาอื่นเป็นภาษาอังกฤษและมีเนื้อหาที่สร้างขึ้นโดยปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างหรือเนื้อหาสังเคราะห์ (synthetic content) ในหน้าที่ 136-137 ส่วนที่เหลือทั้งหมดเป็นเนื้อหาที่ผู้เขียนเขียนตามหลักการทางวิชาการ

สื่อชุมชน: วิทยุชุมชนและโทรทัศน์ชุมชน เสาหลักที่สามของพลเมืองตื่นตัวและ
ความหลากหลายภายในระบบนิเวศสื่อที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

Community media: Community radio and community television:

The third pillar of active citizen and diversity within
the ever-changing media ecosystem

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ.

สื่อชุมชน: วิทยุชุมชนและโทรทัศน์ชุมชน เสาหลักที่สามของพลเมืองตื่นตัวและความหลากหลาย
ภายในระบบนิเวศสื่อที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา =

Community media: Community radio and community television: The third pillar of active
citizen and diversity within the ever-changing media ecosystem.— นครราชสีมา :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2567.

182 หน้า.

1.สื่อมวลชนท้องถิ่น. I. ชื่อเรื่อง.

302.23

ISBN 978-974-533-779-4

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 300 เล่ม พ.ศ. 2567

บรรณาธิการ ประพันธ์ พันธุ์อนุกุล

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SOUTHEAST ASIA

ผู้สนับสนุนการจัดพิมพ์ : มูลนิธิไฮน์ริค เบ็ลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เลขที่ 32/4 ซอยทองหล่อ 1 แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10110

โทรศัพท์ 0 2622 5960-2

SUTPRESS

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

จัดพิมพ์โดย : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

111 ถนนมหาวิทยาลัย ตำบลสุรนารี อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา 30000

โทรศัพท์ 0 4422 5765 0 4422 5763

พิมพ์ที่ : บริษัท ยีนหยัดชัดเจน จำกัด

เลขที่ 58, 60 ตรอกวัดสุทธระ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

30000 โทรศัพท์ 08 6461 6789 06 2964 4659 09 1136 8797

คำนำ

หนังสือ “สื่อชุมชน: วิทย์ชุมชนและโทรทัศน์ชุมชน” เล่มนี้ เน้นความหลากหลายของเนื้อหา ทั้งในมิติของกรณีศึกษาและตัวอย่างจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยไม่เน้นในส่วนของประเทศไทย เพราะเป็นส่วนที่ผู้เขียนขอเชิญชวนให้ผู้สนใจ ศึกษาจากผลงานวิชาการต่าง ๆ และลองสำรวจด้วยการเปิดรับฟังและรับชมสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพที่อยู่รอบตัว เพื่อได้ใช้หนังสือเล่มนี้เป็นกระจกสะท้อนภาพที่แท้จริงของพัฒนาการและความสมดุลของระบบนิเวศสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพของประเทศไทย พร้อมกับการตั้งคำถามสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การปกป้องสิทธิการสื่อสาร ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานสำคัญในระบอบประชาธิปไตย บทเรียนของสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพชุมชนที่ได้จากตัวอย่างของประเทศต่าง ๆ มีทั้งสถานีที่ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสถานีที่ยุติการดำเนินงาน ซึ่งควรค่าที่จะจารึกไว้ในประวัติศาสตร์โลกของการสื่อสารของชุมชน

สื่อชุมชนเป็นเสาหลักสำคัญในการสร้างความหลากหลายในระบบนิเวศสื่อภายในชุมชน สื่อชุมชนครอบคลุมหลายสื่อ หลายลักษณะ แต่มีจุดร่วมคือ “ชุมชน” ที่เป็น “พลเมือง” หนังสือเล่มนี้ให้ความสำคัญกับวิทย์ชุมชนและโทรทัศน์ชุมชน สื่อชุมชนที่เป็นช่องทางเลือกเพื่อต้าน/ทวนกระแสหลักของสังคม และเป็นสื่อทางออก (เมื่อมีปัญหาหรือเมื่อคราวที่ไม่มีทางเลือก) เพื่อใช้ในการสื่อสารของชุมชนในการหาแนวทางออกหรือแก้ไขปัญหามุมชน

ผู้เขียนรวบรวม ประมวล และคัดสรร ด้วยข้อจำกัดจากข้อมูลที่มีและสามารถเข้าถึงได้ รวมทั้งความรู้และทักษะในการแปลภาษาอื่นนอกเหนือจากภาษาอังกฤษของผู้เขียน

เนื้อหาของหนังสือมีความเป็นปัจจุบัน ณ วันที่เขียน จึงเปิดทางไว้ให้ผู้สนใจศึกษาเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลอื่นและศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีหยุดนิ่งในระบบนิเวศสื่อนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์กรณีศึกษา บรรณารักษ์ ศูนย์บรรณสารและสื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีที่ช่วยเหลือในการสืบค้นข้อมูล ผู้ให้บริการด้วยหัวใจและความเป็นมืออาชีพ บุคลากรสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีที่ช่วยเหลือในกระบวนการผลิต และมูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สนับสนุนการพิมพ์

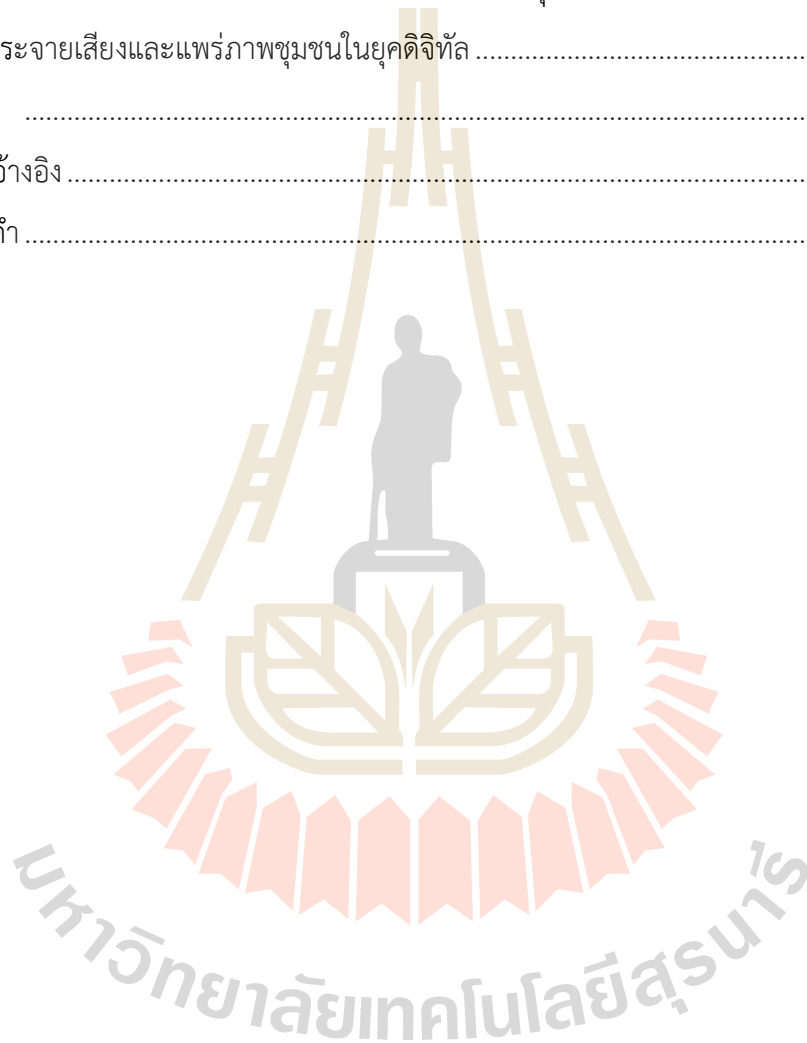
วีรพงษ์ พลนิกรกิจ
เมษายน พ.ศ. 2567

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 สื่อชุมชน	1
1.1 สื่อชุมชน คืออะไร ?.....	2
สื่อทางเลือก vs สื่อกระแสหลัก: สื่อที่มีหัวใจคือ “ชุมชน”	4
สื่อทางเลือก, สื่อชุมชน และสื่อภาคประชาชน: ความเหมือนและความต่างจากมุมมองของนักวิชาการ ไทย.....	8
สื่อชุมชน	9
1.2 สื่อชุมชนมีคุณลักษณะอย่างไร ?	11
1.3 สื่อชุมชนกับสื่อธุรกิจและสื่อสาธารณะ.....	14
สรุป	19
รายการอ้างอิง	23
บทที่ 2 สื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ: กิจกรรมบริการธุรกิจ กิจกรรมบริการสาธารณะ และกิจการ บริการชุมชน.....	27
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการบริการธุรกิจ	30
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการบริการสาธารณะ	35
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับกิจการบริการชุมชน	46
2.4 การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างสามเสาหลักของการให้บริการสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ และทิศทางการใช้ประโยชน์.....	49
สรุป	51
รายการอ้างอิง	54
บทที่ 3 วิทยุชุมชน	57
3.1 วิทยุชุมชนคืออะไร ?.....	58
3.2 วิทยุชุมชนมีบทบาทอย่างไร ?	64
กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว.....	65
กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา.....	68
กลุ่มประเทศอดีตสหพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยมยูโกสลาเวีย.....	68
กลุ่มประเทศเอเชีย	69
กลุ่มประเทศในทวีปแอฟริกา.....	71
ประเทศตะวันออกกลาง	73

3.3	กรณีศึกษา: วิทยุชุมชนเกี่ยวโต เซนโจ เรดิโอ คาเฟ่ ประเทศญี่ปุ่น วิทยุกำลังส่งต่ำของพลเมือง เกี่ยวโต โดยองค์กรไม่แสวงหากำไร เพื่อประชาสังคม สังคมเมืองและสังคมผู้สูงอายุ	74
3.4	กรณีศึกษา: วิทยุชุมชน 2SER เครื่องรัฐออสเตรเลีย วิทยุชุมชนเพื่อการศึกษา แหล่งข่าวสารความรู้ แหล่งนวัตกรรมสื่อเสียง ช่องทางออกของศิลปิน พื้นที่เรียนรู้และขับเคลื่อนทางสังคม และการ รวมกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือ	81
	สรุป	87
	รายการอ้างอิง	89
บทที่ 4	โทรทัศน์ชุมชน	95
4.1	โทรทัศน์ชุมชนคืออะไร ?	96
4.2	โทรทัศน์ชุมชนมีบทบาทอย่างไร ?	99
	กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว.....	100
	กลุ่มประเทศในเอเชีย-แปซิฟิกและตะวันออกกลาง.....	103
	กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา.....	105
	กลุ่มประเทศในภูมิภาคลาตินอเมริกาและแอฟริกา	105
4.3	กรณีศึกษา: โทรทัศน์ชุมชนกอนเทเนเบอร์ก ราชาอาณาจักรสวีเดน โทรทัศน์เข้าถึงของสาธารณะ แหล่งข่าวสารและความบันเทิงภายในกอนเทเนเบอร์กและภายนอกสวีเดน พื้นที่สื่อของผู้พลัดถิ่น พื้นที่เรียนรู้เพื่อเข้าใจความต่างของคนในสังคม พื้นที่เรียนรู้และสร้างสรรค์ผลงานสื่อของ เยาวชน/คนหนุ่มสาว และพื้นที่ความร่วมมือของภาคีและเครือข่ายเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม.....	106
4.4	กรณีศึกษา: “สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาวรี” (Whakaata Māori) หรือโทรทัศน์มาวรี (Māori Television) ประเทศนิวซีแลนด์ หรือ Aotearoa’ สื่อของชนพื้นเมืองเพื่ออนุรักษ์ภาษาและ วัฒนธรรม เสริมสร้างอัตลักษณ์ของชาติ และดำรงไว้ซึ่งความเป็นชนพื้นเมืองของประเทศ ภูมิภาค และโลก.....	112
	สรุป	117
	รายการอ้างอิง	120
บทที่ 5	ระบบนิเวศสื่อและผู้รับสารในยุคดิจิทัลกับสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ	
	และความท้าทายของสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพชุมชน.....	125
5.1	ระบบนิเวศสื่อดิจิทัลที่เป็นสื่อใหม่กับสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ	126
5.2	ปัญญาประดิษฐ์กับสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ	130
5.3	ผู้รับสารกับสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ	138
	พฤติกรรมกรเปิดรับสื่อของผู้รับสาร.....	140
	พฤติกรรมกรเปิดรับกิจการบริการสาธารณะของพลเมือง	141

พฤติกรรมกรเปิดรับกิจการบริการชุมชนของพลเมือง	143
5.4 ประเด็นท้าทายของสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพชุมชน.....	146
สรุป	149
รายการอ้างอิง	151
บทที่ 6 ปัจฉิมบท.....	157
6.1 พัฒนาการของสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพชุมชน	158
6.2 บทบาทกับเสรีภาพของสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพชุมชน	163
6.3 สื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพชุมชนในยุคดิจิทัล	165
สรุป	168
รายการอ้างอิง	169
ดัชนีค้นคำ	170

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 ขอบเขตของสื่อชุมชนตามลักษณะของสื่อ.....	3
ตารางที่ 2 แนวคิดพื้นฐานของกิจการกระจายเสียงและแพร่ภาพ	30
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบระหว่างกิจการธุรกิจ กิจการบริการสาธารณะกับกิจการบริการชุมชน.....	50

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1	ภายในห้องจัดรายการของเกียвто เซนโจ เรดิโอ คาเฟ่.....	76
ภาพที่ 2	พื้นที่ควบคุมเสียงของเกียвто เซนโจ เรดิโอคาเฟ่	79
ภาพที่ 3	ห้องบันทึกรายการ โทรทัศน์ชุมชนกอนเทนเบิร์ก.....	109
ภาพที่ 4	ห้องทำงานที่ใช้ในการควบคุมรายการด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์.....	110

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่ 1 คุณลักษณะสำคัญของสื่อชุมชน.....	20
แผนภาพที่ 2 แนวคิดทางการเมืองกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสื่อสาร.....	51
แผนภาพที่ 3 ลำดับเวลาการพัฒนาสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพ.....	158
แผนภาพที่ 4 ระดับของบทบาทกับเสรีภาพของสื่อกระจายเสียงและแพร่ภาพชุมชน	163
แผนภาพที่ 5 บริบทของสื่อดิจิทัลชุมชน.....	166

